

ИЛЛЕ-ПАТТАР

(Юмах)

В. ДАВЫДОВ-АНАТРИ

Аслә Атәл хәрринче,
Ҙутә хәвел айәнче,
Ҙитәннә, тет, пәр пики,
Чечек евәр чиперскер.

Унән йәрәс пү-сине
Танлаштарнә хәвапа.
Ылтән төслә сар Ҙүсне,—
Ҙеҗен хирти кәлканпа.
Йәпкән җәмөрт күҗәсем
Пәхсәссән та әнсәртран,
Түсеймен, тет, каччәсем,
Ҙуннә, тет, пәтәм чунтан.
Ҙарпи пекки таврара
Ҙук җав, теҗҗә, ват җынсем.
Мухтаҗ сәвә-юрәра
Пәве җитнә каччәсем.
Ҙарпи әҗре пит маттур,
Вәйәра та чапә пур.
Юрламашкән пуҗласан,
Уй-хир, җаран пуҗ таять.
Акәш пек ташша тухсан,
Лаштра вәрман ал җупать.
Ҙарпин җывәх җыннине,
Унән савнә каччине
Илле тесе чәннә, тет,
Кашни теләй сәннә, тет.
Паттар пулнә җав Илле,
Ырә кәмәләпеле
Тәләнтернә җынсене,
Ырләх суннә вәсене.
Ҙутә хәвел айәнче
Вәй-хал үснә чәринче.
Пуян ылтән уй-хирсем
Иләртеҗҗә инҗетрен,
Пурҗән түмлә вәрмансем
Курәнаҗҗә пит хитрен.
Йәлтәр җутә күлөсем,
Ешәл җаран-уләхсем,

Кәмәл саслә кайәксем,
Ытарма җук җыннисем!..
Савәнса та юрласа,
Пәрне-пәри юратса
Пурәннә, тет, әҗченсем,
Пәр җәмьери әтемсем.
Садра җулҗә паләрми
Пулнә төрлә панулми.
Хурләхан, иҗәм җырли
Ларнә, теҗҗә, йәтәнса.
Вәсене хәвел шевли
Тәнә сипләхне парса.
Ҙәка сарнә пыл шәрши,
Туләх пулнә җак җәршив.
Хөрлә-кәрен чечексем
Хәр сәнә пек курәннә.
Юратса, әмәтленсе
Яш-кәрәмсем пурәннә.
Ырә пурнәҗ җут теләй,
Пултар пур тәңчипеле,—
Илле-паттар тула тунә,
Чүнә чәнләхшән үн җуннә.
Әс вәрентнә кулленех
Тус-тәванлә җынсене.
Аякран курса тәма
Вәл пултарнә тәшмана.
Пәлнә җапса аркатма
Усал җәлен-калтана.
Кунти халәх пәрре мар
Ҙапәҗма җәкленнә кар,
Вәл тәп тунә хураха,
Ҙапса ватнә хурләха...
...Анча сәмләх хыҗәнче,
Ҙичә тинәс ләш енче
Хаяр тәшман, пулнә тет,
Акәш-макәш урнә, тет.
Хәйән җәткән күҗәпа
Күнән-җәрән сәнәнә,
Ирәкләхе пуҗәпех

Теп тумашкән шутланә,
Хәвел анат, каҗ пулат:
Вара асла түпене
Уйах хурала юлат,
Йәлтәр сүт сәлтәрсене
Тәплән сәнама хушат.
Сәмах май юмах пырат,
Малаллах вәл васкатат.
Шәваҗ әнтә ыр кунсем,
Иртеҗ әслә уйахсем.
Пурнаҗ, пурнаҗ пыл та сү!
Унран ырни ним те сук.
Сәнә ата — урара,
Сатин кәпе — си-пуҗра,
Теләй уҗси — аләра,
Мәшәр сунат — халәхра.
Чечекре хула та ял,
Кун-сүл шәватә пит кал-кал.
Каҗсерен тус-йышсемпе
Илле-паттәр вайәра.
Хәйән савнә хәрәпе —
Сүт шуҗамччен урамра.
Вәсем хурән айәнче
Ларнә шәппән калаҗса.
Сүтә уйах курччен
Каччә хәйән савнине
Илнә хуллен ләпкаса.
Шәппәкә вәсен ятнех
Шәрантарнә юррине.
Юман пекә авмалла
Вай пур Илле аллинче,
Сисем пек ялкәшмалла
Туйам пур үн чәринче.
Сапах Сарпи үмәнче
Канләх сукка чүнәнче:
Чуп тәвасшән — хәйямасть,
Чунәм, тешән — калаймасть...
Хаваспа сапла пәрре
Кәтнә чух түлек ире
Илле-паттәр карт! сикет,
Анаҗалла тинкерет:
Виләм пек хура, кичем,
Йывәр, тәксәм пәләтсем,
Тамәкри пек чашкәрса,
Юнна куҗсуль сүтарса,
Туртәнаҗсә тухәса,
Аркатаҗсә пурнәса.
Тәхлан пәләт хушшипе
Сәлен вун ик сәннипе
Сәршыв сине вут сапат,
Урам-сүрам ашкәнат,
Кәшкәратә тө чашкәратә,
Мән курат — хыпса сәтатә.
Еҗчен халәх хумханат,
Иллине чунтан калат:
— Пәтермешкән тәшмана
Пәтәм йыш ыйтатә сана.
Ертсе кай маттурсене
Эсә сав сәлен сине.
Илле-паттәр тав тәватә
Хәйне шәннәшән сапла.
Халәх ение пуҗ таят
Вәл тулли кәмәлпала.
Сәршыв Иллине пиллет,
Сәнтерме вай-хал сунатә.
Халәха вара Илле
Ак сапла сәмах калат:
«Пирән тәван сәр сине
Сәлен тәсрә сәннине.
Пиччесемпе аппасем,
Тантәшсемпе тусәмсем,
Ман сәршывән илемне
Сәлен кәлпе хупласшән,
Ирәк тупнә сынсене
Чура туса хурасшән.
Саран-улаҳ утине,
Тыра акнә хирсене,
Вәрмансене, садсене,
Хуласене, ялсене
Пиртен туртса илешшән,
Халәх юние еҗешшән.
Маттур, чипәр хәрсене
Савнисенчен уйрасшән,
Таса вәри чунсене
Хурләхпала хупласшән.
Тәван халәх, тав сана,
Манмәп әпә сәмахна.
Киләр, киләр, паттәрсем,
Ман пата сил вәстәрсе.
Пурте харәс сәкленер,
Пәтерәр сав сәленә!»
Аслати пек хәватә

Кайкәр евәр сунатпа
Каят сасә янраса,
Кәрешәвә йыхәрса.
Вара пәтәм тәнчипех
Ян-ярәт сак паттәр сар:
— Сәлен пуҗне тәппипех
Чәл-пар сапса салатар!
Илле выртатә сәр сине,
Чуп тәватә ун кәкәрне:
«Сәр-аннем, пире пилле
Сәнтерсе килме киле,
Сәкле пирән мухтава,
Сыхла пирән сәршыва!»
Пәрчәкан пек савнине
Илет хәйән аллине.
Пәтәм халәх үмәнче
Пуҗласа вәл чуптәватә.
Сүхе тутисем сичне
Кәвар тәлкәшме пуҗлатә.
Куҗран пәхәтә Сарпие
Ытарайми телее:
«Сывә пул әс, чипер юл,
Умра выртатә йывәр сүл...
Мана ан ман әмәрне.
Теп тәвәпәр Сәлене,
Теп тәвәпәр үн пуҗне,
Йәлт вәтәпәр сәннине!
Кәвакарчән кунсерен
Тәрә хыпар пәлтерсе,
Мана йывәр кун килсен,
Сарпи, ситсем вәстәрсе».
Илле тытрә лашине,
Сиксе ларчә үн сине,
Карт! сәс туртрә чәлпәрне,
Вәсрә сапәсу хирне.
Тәвәл евәр тапранатә
Халәх сарә пур енчен.
Сәлен тухнә, явәнатә,
Перет шәршә хәйәнчен.
Пуҗланатә ак сапәсу,
Пин-пин хәс вылятә сап-сүт,
Суйхашу, юхатә чәр юн...
Пәлме сук: те каҗ, те кун.
Сәр сәмәрсе, шәхәрса,
Сәлен урса чашлататә,
Наркәмәшне юхтарса,
Вун ик пуҗне каҗартатә.
Сил сунат пек үчәпе
Илле хәвәрт вирхәнет,
Сүтә сивәч хәсҗипе
Тататә үн теп сәннине.
Усал Сәлен тулхәрса,
Куҗне-пуҗне тавәрса,
Мал еннелле талпәнатә,
Илле сине ыткәнатә.
Урам-сүрам тытәсу.—
Вәснә-хәрне тупас сук!
Тинәс шаплатә, сәр чәтрет,
Сәхан вәсәт пәләтре.
Сумәр мар — куҗсуль сәватә,
Сырма евәр юн юхатә...
Сапәсу хәрәт, кәрлет...
Юмах вәсәмсәр хистет:
«Малалла мән пулатә»,— тет.
Еҗ хыҗәнчен, ешенсен,
Сарпи кайнә тәләрсе.
Нумай выртнә-и, сахал-и,
Әпә халә епле-ха каләп:
Тәлленме Сарпи пуҗлатә,
Вара акә мән куратә:
Сәлен вут-хәм кәларатә,
Кутән-пуҗән сәврәнатә,
Селекине сирпәтет...
Иллен йәлтах вай пәтет.
Сарпи чүнә ырататә,
Хәранипе вәранатә.
«Усал тәләк куртәм әп.
Вут пек сунан чәреме
Иллине пулсан кәна
Ләллантарәп ялана.
Каяс вәрсә хирне ман,
Ситес Илле патне ман.»
Сил хумхатрә пәләте,
Сарпи кайрә иҗәте.
Кәвакарчән — сүл сичне,
Вәсәт пуҗә тәләнче.
Сүл кәтартрә Сарпине
Тупма савнә кәччине.
Вәрсә хирә: виләсем,
Вәсәсәр-хәрсәр выртәсә.
Хура сәткән сәхансем,
Тискәр Сәлен тусәсем

Вәсем сичне лараҗсә.
Нәйкәш сасә, есәклү,
Шуйттан туйә пек кәрлү...
Пәр сүлә ту тәләнче
Кәвакарчән чарәнчә,
Сар хәр Сарпи үмәнче
Висә хутчен явәнчә.
Юман айәнче Илле
Шәпах выртатә, хускалмасть.
Сәл куҗ пекех темелле,—
Юхатә юнә, чарәнмасть.
Сарпи сыхрә суранне
Сиплә чечек сәккипе,
Ыталарә савнине
Еҗре пиҗнә аллипе.
Сипленет хайхи суран,
Вай илет юратуран.
— Хаклә тусәм, әсә-им!
Килсе курас терән-им!—
Илле чәнет Сарпине,
Ашшән тытатә хәй сүмне.
Сәкна Сәлен асәрхәтә,
Хәй әшкерне йыхәратә.
Мур илесшә, сәр сәтман,
Шәлне шаккәтә хай тәшман.
«Әй, юратнә Сәр-анне,
Сән хәват пире пилле.
Юлас марччә әмәрне
Усал тәшман куллине!»
Илле хәйән савнипе,
Сатур сар хәр Сарпипе,
Юнашар пәрле тәрса
Кәчә сүләмлә вәрса.
Сәлен килет тулхәрса,
Шуралса, кәвакарса,
Сәклет вәсем сичнелле
Вун пәр пуҗне сәләхле.
Сарпи сүлатә хәсәпе —
Сәлен сәнни тәтәлатә.
Анчах тепәр сәннипе
Сәлен хәре суранлатә.
Чәтаймасть хаяр силле,
Паттәр улән хай Илле,
Касатә, туратә Сәлене,
Сүтсәнталәк йәрәхне.
Хәсәпе сула-сула
Каччә васкәтә малалла.
Хәтармалла виләмрен
Чун юратнә сар хәре.
Сыхатә Сарпи суранне
Сиплә чечек сәккипе,
Ыталатә чун савнине
Икә сирәп аллипе.
Куҗне уҗатә сар пике,
Сәмах пуҗлатә савнипе:
— Вәрах сывәрнә, куран,
Тавтапуҗ сана чунтан.—
Ыталатә хәр Иллине,
Якататә кәтра сүҗне.—
Савнә тусәмсәм Илле,
Тәләк куртәм әп, итле:
Малтанах шикленер мар,
Анчах лайах канашлар.
Шур сүхаллә пәр мучи
Мана тытрә те алран:
«Паттәр халәх хәрачә
Кәсәх әсә вәранан.
Вәрансәсән Иллине,
Еҗчен халәх йәкәтне,
Хәвән харсәр савнине
Тәппипе каласа пар.
Тәшман усал, пит хаяр:
Питә чее пуласшән,
Тәрлә ултав тупасшән,
Сәл куҗ пулса выртасшән,
Хәвелпеле сискәнсе
Инсәтрәнех курнашшән.
Улма-сырла ситәрсе,
Шерпет шывә еҗтерсе
Вәлерешшән вәл сире,
Вара ирәклә сәре
Теп тәвасшән әмәре.
Савәнпа та асәрханәр,
Манән сәмаха ан манәр,—
Терә сав мучи мана.
Илле тусәм, сыхланах.—
Сарпи сапла сәс калатә,
Илле сәврәнса пәхәтә:
Ни-мән те сук таврара,
Вәртән шәппәх сәс тәрәтә.
Сәлен кайнә аякка —
Выртнә тәпсәр шәтәка.

Вутлә вәрсә ләплансан,
Тәнче пәртак шәплансан,
Иллен килет сисеми,
Килет кәштах канасми.
Инсә те мар, сүл сичне,
Тухса тәрәтә сән тәнче:
Тәрлә тәслән сүталса,
Асамат пек куранса,
Хитре, әлкен тумәпе,
Куҗ висәйми муләпе
Паттәрсене иләртет,
Сын кәмәлне сәмсетет.
Тәрлә шухәш вылянатә,—
Сынсен пуҗә сәврәнәтә.
Сәлкуҗ тапса сәс тәрәтә,
Кәмәл евәр чүхнет.
«Еҗәр, еҗәр»,— йыхәратә,—
Уҗәр хәвәр чунсене».
Ретән-ретән улмуҗси,
Панулмийә чун уҗси,
Пәхсан витәр куранатә:
«Тутансам»,— тет, васкататә.
Улмуҗсисем айәнче,
Тәрлә чечек хушшинче,
Ытарайми сичмәсәм —
Супкам-супкам сүрласем.
Хура вәрман хыҗәнчен
Уйах тухатә ярәнса.
Йәлтәртатә сак тәнче
Сүркунне пек сүталса.
Сәнкер сүлә хәрәсем,
Сәлен патша тарсисем,
Сарлака сәтел сине
Йәтәсә апат-сичмәсәне.
Мәскер сук-ши еҗмелли!
Мәскер сук-ши сичмелли!
Сәтел куҗа иләртет,
Сәварсене шыв килет.
Сим пыл йуҗет кәтәсәре,
Вун ик сәвра пичкере.
Ана вун ик чәреспе
Хәрсем асәс йәркипе.
Сәвра сәтел хушшине
Ларма чәнеҗ вәсене.
Сәлен-патша сыннисем,
Араәмәсем, тарсисем,
Тухатмәш пек куҗ пәвса,
Иллемәпе астарса
Тәнә чух, сак вырәна
Кайкә ситет шәп кәна.
Асилтерет Иллине
Усал Сәлен шухәшне...
Илле чарәтә сынсене,
Калатә мучи сәмахне,—
Сарпийә пәлтернине.
Паттәрсем пур хәватпа
Ярса илчәс хәсәне,
Тәвәл евәр ушкәппа
Сәпрәс-касрәс сәлкуҗне,
Сүрчәс вун ик пичкене —
Хаяр тәшман ултавно.
Пичкесене сүрсапах,
Сиксе юхрә хура юн,
Хайхи сәкна курсанах,
Тухатмәшсен тухрә чун.
Вун ик пуҗлә Сәлене,
Мән пур тәнче йәрәхне,
Сапса вәтрәс паттәрсем,
Никам сәнми уләпсем.
Пәтрәс хура пәләтсем,
Килчәс сап-сүт ыр кунсем.
Аслә Атәл хәрринче,
Юмахри пек сәр сичне,
Савәнаҗсә еҗченсем,
Ирәк пурнәс сыннисем.
Ватти-вәтти юп курса,
Сүрхи кун пек сүталса,
Пәрле юрә юрлаҗсә,
Иллине тав тәваҗсә.
Йәрәс пүллә Сарпине
Тухя тәхәнтараҗсә,
Тәрәтса хәвел үмне
Халәх пилне параҗсә.
Юмах пәтрә әнтә манән.
* * *
Туйә пулнә-и, пулман-и
Иллине чипер Сарпин,—
Эп калаймәп әнтә тин.
Анчах халә те ваттисем
Иллине Сарпи сичнен:
«Эпир үн несәләсем»,
Тенине-сәке илткелен.